

ZÁKLADNÍ ŠKOLA ÚPICE-LÁNY

Palackého 793, 542 32 Úpice

ABSOLVENTSKÁ PRÁCE

Vízmburk v proměnách staletí

školní rok 2010-2011

LUKÁŠ SALWENDER

9.A

Vízmburk v proměnách staletí

Obsah

1. Úvod

2. Stať: 2.1 Založení hradu, historie a zánik

2.2 Stavební plány

2.3 Život na středověkém hradě

2.3.1 Studna

2.3.2 Černá kuchyně

2.3.3 Kultura stolování

2.3.4 Vytápění místností

2.3.5 Železné artefakty

2.4 Výzkumy PhDr. Antonína Hejny

3. Závěr

4. Seznam použité literatury

5. Seznam příloh

6. Přílohy

1. Úvod

Připravovaná práce pojednává o zřícenině hradu Vízmburku, objevech, výzkumech a dřívějším životě na něm. Přiblížím, jak tehdy pravděpodobně vypadal a za jakým účelem byl zničen. Téma jsem si vybral díky oblibě historie a památek, takže Vízmburk nemohl zůstat bez povšimnutí. Touto prací chci ukázat, jak zajímavá historie hradu mohla být. Rozhodně skrývá více tajemství, než se může na první pohled zdát. Dozvíte se něco o založení samotného hradu, jací majitelé a páni zde žili a jak ona „krátká“ historie Vízmburku vypadala.

A jak se zde vlastně žilo? Někdy všedně, jindy zajímavě, ale především těžce – tamní lidé měli tehdy plné ruce práce. Pro ty, které zajímají podrobnosti, je připravena část nesoucí nadpis „Život na středověkém hradě“, kde se pojednává podrobněji o stolování, artefaktech nebo o otopných zařízeních. Dále mám připravenou krátkou procházku tehdejšími panství ve „Stavebních plánech“ a v neposlední řadě i „Výzkumy PhDr. Antonína Hejny“, prvního archeologa, který se zabýval systematickým výzkumem Vízmburka. V přílohách si také můžete prohlédnout některé obrázky z akcí a dobových rekonstrukcí. Doufám, že práce bude pro její čtenáře zajímavá a v jistém ohledu také poučná.

Velké poděkování patří konzultantce Petře Friebešové za vypůjčení materiálů ke zpracování a opravě různých nedostatků práce.

2.1 Založení hradu, historie a zánik

Nejprve, než se začneme bavit o Vízmburku jako takovém, prozradím, jak vznikl a také přiblížím něco málo o osídlování krajiny, kde byl postaven. Počátky stavění měst, klášterů a vesnic v severovýchodních Čechách se váží s jistým knížetem Břetislavem I. Byl to právě on, kdo zde založil síť správních hradisek. Znáte Jaroměř? Určitě ano. I ona je jeho hradištěm, nese jméno po Břetislavově strýci Jaromírovi.

A nyní k samotnému hradu. Byl postaven z bílého pískovce, dovážející se z lomu Krákorka proto dostal jméno Vízmburk, které znamená bílý hrad či bílý kámen. První historická zmínka je ze 13. století, když v 60. letech pronikli čeští kolonisté na Trutnovsko. Tehdy zde založil jistý pan Tas, který pocházel z rodu pánů erbu třmene, hrad Vízmburk. Ovšem zakladatelem hradu mohl být i jeho otec, to už se dnes bohužel nedovíme. Tas měl pod správou nejbohatší městečko Úpici, území od Bohuslavic, přes Rubínov a Suchovršice, až po Žaltman s Tvrzí.

O tomto pánovi z Vízmburku se zmiňuje už Dalimil i jiní kronikáři jako Konrád a další. Zastával tehdy úřad královského podkomořího, což byla funkce, zabývající se správou měst, klášterů a panství jemu náležících. Také patřil k významným pánům na dvoře Václava II., kde zastával mimo jiné starostenské úřady. Později za násilnické vlády jeho syna Jaroše, který se podílel na útisku statků zderazského kláštera, byl sám Jaroš nakonec nucen celý hrad s panstvím prodat.

Vystřídalo se zde ještě mnoho dalších majitelů, z nichž nejznámějšími byli páni z Dubé v roce 1330. Od roku 1420 se stal majitelem Vízmburku Jiří z Dubé, představitel sirotčí šlechty, jehož postavení se nelíbilo slezským sousedům, mstícím se za nájezdy a útoky jimi opovrhovaným husitům. A právě to se nejspíše stalo Vízmburku osudným.

Revoluci jako takovou sice hrad přežil, ale jeho okolí bylo tolikrát vypleněno slezskými oddíly, že nakonec mohli sami Slezané rozhodnout o jeho osudu. Místo toho aby museli zaútočit s velkou vojenskou skupinou na celý hrad, udělali to poněkud rafinovanější metodou, která přinesla méně ztrát na lidských životech. Celé panství totiž odkoupili a po dohodě s pány z Dubé vše nechali pobořit, čímž se v roce 1447 celá slavná, ale také poněkud krátká, historie hradu Vízmburku uzavřela.

2. 2 Stavební plány

Jelikož z hradu je dnes pouze zřícenina, nejspíše si špatně představíme jeho tehdejší dominantní podobu. Bude tedy jistě vhodné, přiblížit některé důležité části Vízmburku tak, jak dříve vypadaly. Hrad měl obvodovou zástavbu, což bylo seskupené stavění zdí, které nakonec vytvořily jednu velkou stěnu. Hradní návrší je rozděleno na vstupní straně u skály příkopem. Obvodové zdivo obepínal široký parkán, který byl malou brankou spojen s příjezdovou cestou, vedoucí skrze hlavní věžovitou bránu, za kterou se stáčela podél hradební zdi k bráně druhé.

Další stavbou byla útočná věž, vysoká téměř 26 metrů, rozdělená žebříky na několik pater. Zdivo se řešilo nalitím řídké vápenné malty s kameny mezi pískovcové kvádry. Vstupovalo se do ní z prvního patra, po jakémsi provizorním můstku z hradeb. V případě nutnosti by se obránci schovali uvnitř a můstek odstranili za účelem zabránění dobytí věže. Tato stavba byla také omítnuta, protože se zde našly zbytky pravé límcové omítky. Při dobývání byla nakonec staticky narušena a následně zapálena. Celá věž se zřítila a hermeticky uzavřela některé části hradu. Nedaleko se také odkryla hlavní brána s téměř prostým průlomem do hradby.

Západní křídlo je interpretováno jako purkrabství. Dochovala se zde téměř dvě okénka v gotickém stylu, od nichž byl po levé straně postaven také původní portál, směřující ke vchodu do sklepení. Naproti tomu východní, třítraktové křídlo, mělo v průčelí prolomeny dva vstupy. Později ztratilo svůj původní význam a rohová místnost byla připojena ke kuchyni. Odkrylo se zde mnoho archeologických nálezů, jako keramika, kotle a další artefakty.

Velice zajímavou stavbou byl jižní palác, ten si mohla dovolit jen hrstka hradů, protože byl znakem přepychu a bohatství. Průčelí paláce bylo již velice poničeno pádem bergfritu. O jeho existenci víme hlavně díky čtyřmetrovému zdivu na západní straně. Do této místnosti se vstupovalo přímo z nádvoří po dřevěných schodech.

Jižní budova byla zaklenuta křížovou klenbou, přibližná výška místnosti se odhaduje na pět metrů. Nebyly zde ale nalezeny stopy po jakémkoli otopném zařízení, takže lze předpokládat, že se zde nepřebývalo dlouho a vytápělo se buď z jiné místnosti nebo z přenosných košů. Celý trakt je podsklepen, mohli jste do něj vejít z nádvoří. Celý je osvětlován a větrán třemi větracími šachtami.

Zdejší kuchyně vznikla jako poslední stavba na Vízmburku. Je zde ještě zachován dýmník, odvádějící dým do komína, kamenný stůl, část vydlážděné podlahy a o kousek dále také dva čtyřboké výklenky.

2.3 Život na středověkém hradě

2.3.1 Studna

Z materiálů a objevů si dnes můžeme alespoň matně představit, jak se na takovémto panství žilo. Nejdůležitější byl hlavně zdroj pitné vody, který zajišťovala hradní studna. Na Vízmburku byla tato studna vybavená kamenným roubením spojovaným kovovými spojkami. Tato studna z důvodu náročnosti a nebezpečí nebyla prozatím důkladně prozkoumána. Také se kolem ní našly mlýnské kameny, jimž se přezdívalo žernovy. Nejspíše sloužily k ukotvení rumpálu na vytahování vody.

Vízmburk neměl ale klasickou studnu, nýbrž takzvanou filtrační cisternu, tvořenou válcovitou šachtou. Nečerpala tedy vodu z pramene jako klasická studna. Vše bylo velice chytře vymyšleno. Kolem šachty se vytvářelo filtrační médium tvořené z písku, jenž filtroval veškerou dešťovou vodu ze střech a odváděl ji do cisterny. Otázkou zůstává, kde brali obyvatelé hradu vodu za suchého období, jestli si dělali zásoby, či čerpali z nějakého náhradního zdroje.

2.3.2 Černá kuchyně

Dalšímu problému, jemuž museli obyvatelé čelit, byl prázdný žaludek. Velice blízko hradní studny byla proto vybudována černá kuchyně. Proč zrovna černá? Měla totiž příhodně zbarvené stěny od zatoulaných sazí, které neodvedl dým polygonálním dýmníkem do komína. Ve středověku znali již většinu úprav jídel jako vaření, opékání, smažení a dušení. Měli velice zručné kuchaře, napovídá tomu vynalézavé řešení regulace varu a různé pomocné náčiní včetně hrnců a kotlů.

Kotel zvaný měděnec se nechával zavěšený nad ohněm. Používali se také různé rožně na pečení a samozřejmě koření, dodávající jídlu, jak se dřív říkalo „šmak.“ Ke kuchyni samozřejmě patřily nože, sekačky či sekery. Důležité byly také vařečky a lžíce, tehdy samozřejmě ještě ze dřeva. Když se vše uvařilo, napeklo a usmažilo, putovalo jídlo na hostiny, slavnosti a různé svátky.

2.3.3 Kultura stolování

Stolování v této době se naprosto lišilo od toho, jak jíme dnes. Maso se položilo na mísy nebo na prkénka, doplněné nožem, odkud si ho dotyční jedlíci brali. Také se vzal ještě krajíc chleba, jenž se podstrčil pod maso. Vše se jedlo rukama, které si omývali pod akvamanilií, což byla jakási konvička s výlevkou.

Užívali různé misky z jemné, stolní keramiky a také sklo. To sloužilo především na pití. Díky oxidaci vlastnilo zelenavou až zlatohnědou barvu, proto se mu říká sklo lesní, i když s lesem má pramálo společného. Nádoby měli různé tvary, nejoblíbenější byly zejména ty flétnovité a číše českého typu. Sklo se ale také používalo jako okenní terč o čemž víme z nalezených úlomků tabulového skla. Co ale tedy ve středověku jedli krom masa? Dopřávali si také různé kaše, polévky či kyselice, ale také ještě pokrmy z obilí, které se podle všeho na Vízmburku mlelo.

2.3.4 Vytápění místností

V místnostech hradu Vízmburku by bez otopného zařízení nejspíše všichni zmrzli. Proto začal mít oheň ještě další funkci, krom opékání jídel v hradní kuchyni. Jako vytápění používali obyvatelé velké krby, nejčastěji postavené do rohu místnosti. Kde se nevešel krb, vytvořila se alespoň malá pícka. Ve 13. a 14. století se začali objevovat již kamna kachlová. Ta vízmburská vytápěla jižní křídlo. Dřevo a vše s čím se tehdy topilo se přikládalo z jiné místnosti, aby obyvatelé nebyli rušeni praskáním a nemuseli se potýkat s nepříjemným kouřem. Někdy se přední strana zdobila plastickým reliéfem. Kromě užitečné vlastnosti vytápění začali mít kamna tedy i určitou estetickou hodnotu.

2.3.5 Železné artefakty

Nejvíce nám toho ale dnes můžou říci středověké artefakty, které veškerý výzkum mohou postrčit správným směrem. Například takový železný hřebík v různých podobách, petlice a skoby, klíče, zámky, nože, kahany nebo třmen s šípy, upozorňujíc na zábavu a povolání šlechticů. Všechny takovéto předměty byly vytvořeny kováři. Chodili k nim mimo jiné i obyčejní lidé, když jim scházela nějaká nezbytná věc každodenní potřeby.

Vízmburského kováře dříve lidé pravděpodobně navštěvovali v blízkosti severní fronty na parkánu. Vyplývá to z nástrojů, které zde byly nalezeny: kladívka, nebozezy a sekery. Není ovšem stoprocentně jisté, zda se kovárna nacházela právě tady.

2. 4 Výzkumy PhDr. Antonína Hejny

V letech 1972 – 1983 se na Vízmburku prováděl kompletní systematický archeologický výzkum pod vedením pana Hejny. Prvně měl objasnit kolonizační cíle a osidlování severovýchodních Čech, v rozmezí 13. -14. st. Nejprve se zjišťovala základní fakta o vzniku a prvních písemných zmínkách. Jelikož vznikl velice časně a díky odlehlému místu se předpokládala pouze prostá zástavba, téměř bez kamenných základů. K překvapení se našla miniaturní verze hradu se všemi náležitostmi. Šlechtic, který hrad vystavěl, tedy musel pocházet z přátel samotného krále.

Později výzkum odkryl celý horní hrad s parkánem a „vlčími jamami“, které nasvědčují tomu, že se k hradu přicházelo přes padací most. Kolem roku 1981 se hrad stal po celkovém vykopání významnou středověkou památkou. Poté zde byly zahájeny přípravné práce směřující k následnému otevření hradu veřejnosti. Naneštěstí roku 1986 Antonín Hejna zemřel a nenašel se nikdo, kdo by byl schopný celý výzkum dokončit a vyhodnotit.

3. Závěr

Vízmburk je nyní ve značné míře pobořen a trosky mnoha staveb, které z něho dříve dělaly jistě pozoruhodné panství a velice dominantní hrad, dnes již pohltila zem. Pokud se rozhodnete si někdy udělat výlet na Vízmburk tak vězte, že nalezne pouze zříceninu, která nám ukazuje, jak celá slavná historie hradu dopadla.

Na zřícenině hradu Vízmburku je ještě mnoho práce. Díky sdružení, které se o její stav stará, proběhly v posledních letech nemalé rekonstrukce hradního zdiva. Většina oprav loňského roku probíhala kolem hradního nádvoří, které je turistům prozatím bohužel nepřístupné. Ptáte se, co brání otevření hradu veřejnosti? Není to paradoxně stav jeho zdiva, ale skutečnost, že lešení, které zabezpečuje to, že se hrad vlivem povětrnostních podmínek ještě nerozpadl, již vypršela záruční doba jeho bezpečnosti. Pakliže by se podařilo sehnat velký obnos peněz na výměnu lešeníových trubek i zastřešení, hrad by mohl být bez výjimky pro turisty otevřen.

I tak ale určitě doporučuji jít se na hrad podívat, už jen z důvodu bezpočtu akcí, jenž se zde od jara do podzimu konají díky nadšeným členům Sdružení pro Vízmburk a šermířské skupině Úpičtí střelci – Páni z Vízmburka. Důležité informace o dění na hradě jsou k nalezení na webových stránkách www.vizmburk.cz. Vše ostatní naleznete na oficiálních stránkách hradu. Kastelánem je zde pan Jaroslav Balcar, místopředseda Sdružení pro Vízmburk.

4. Použitá literatura:

KOTLÍKOVÁ, O. – KOTLÍK, P. – VANĚČEK, I.: *Zpravodaj STOP*. Slaný, 2001.

KOŠŤÁL, J. – SOUKUP, M. – MUSIL, J. – NOVÁK, M.: *Sláva a pád hradu Vizmburka*.
Hradec Králové, Sdružení pro Vizmburk, 2003.

MACH, J.: *Vizmburk*. MěÚ ve Rtyni v Podkrkonoší spolu s MěÚ Červený Kostelec a Úpice
a OÚ Havlovice, 2007.

www.vizmburk.cz: *Oficiální stránky hradu*.

5. Seznam příloh:

- 1) Vízmberské slavnosti 11. – 12. 9. 2010
- 2) Vízmberské slavnosti 11. – 12. 9. 2010
- 3) Zahájení sezony na Vízmburku 1. – 2. 5. 2010
- 4) Zahájení sezony na Vízmburku 1. – 2. 5. 2010
- 5) Rekonstrukce hradního zdiva na nádvoří
- 6) Rekonstrukce hradního zdiva na nádvoří

6. Přílohy

<http://vizmburk.cz/galerie10/slavnosti.jpg>

<http://vizmburk.cz/galerie10/slavnosti4.jpg>

<http://vizmburk.cz/galerie10/start7.jpg>

<http://vizmburk.cz/galerie10/start.jpg>

<http://vizmburk.cz/galerie09/letos.jpg>

<http://vizmburk.cz/galerie09/letos2.jpg>